

Abant İzzet Baysal Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi - Journal of Social Sciences
Cilt/Volume: 2007-2 Sayı/Issue: 15

PROF. DR. YAHYA ÖZSOY

Prof. Dr. Mehmet ÖZYÜREK*

1971 yılında Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Özel Eğitim Bölümü'nde tanıdım Yahya ÖZSOY hocayı. George Peabody College for Teachers'da yüksek lisans eğitimini tamamlamıştı. Birkaç yıl sonra, ondan aldığım üniversite adreslerinden biri olan George Peabody College for Teachers'da ben de yüksek lisansımı tamamladım.

1978 yılından sonra, Ankara Üniversitesi Özel Eğitim Bölümü'nde, o Eskişehir'e gidinceye değin tekrar çalışmaya başladım. Derslerine her zaman zamanında giren ve çıkan, düzenliliği, iş disipliniyle hatırladığım ÖZSOY Hoca'nın öğretim hazırlıkları kendine özgüydü. Dersine girmeden önce her zaman kısa amacını ve amaçlarıyla bağlantılı konuları ve etkinliklerini kısaca listeler ve dersini tamamladığında o gün hangilerini gerçekleştirdiğini kısaca yazardı. 1970'li yılların sonunda ve seksenli yılların başında özel eğitim okullarında çalışan öğretmenlerin niteliğini geliştirmek için özel eğitim öğretmenliği sertifika programını geliştirme çabaları dikkati çekmekteydi. "Konuşma Engellilerin Eğitimi" kitabını yayınlaması yine bu yıllara rastlamaktadır. Hala sesletim (*artikülasyon*) bozukluğu olan çocukların değerlendirilmesinde ve sağaltımında bu kitaptan yararlanmakta ve önermekteyim.

1984'de Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi'nde tekrar birlikte hocayla çalışmaya başladığımda eğitim fakülteleri öğretmen yetiştirmeden sorumlu kurumlardı. Hoca'nın liderliğinde eğitim bilimleri bölümünde açılan özel eğitim öğretmenliği programının geliştirilmesine 1984'de katıldım. Programın geliştirilmesi sürecinde tikanıkları onun yapıcılığıyla aşarken hocanın alçakgönüllü ve yapıcı yanını görmem mümkün oldu. Hoca bundan sonraki yıllarında engelli çocukların sorunlarının çözümünde tüm kurumların katılması gerektiği düşüncesini hayata geçirirken engellilere yönelik tutumların değiştirilmesinde etkin rol oynamıştır.

Hocayla ilgili bende derin izler bırakan yaşantılarımı kısaca paylaşırken onun ilgi alanında olduğunu bildiğim bilim dili olarak Türkçe'yi tartışarak düşüncelerini yaşatmak isterim.

ÖZEL EĞİTİMDE TÜRKÇE

Dilin anlaşılmasına göre, dille ilgili sorunlar tartışılabilir. Bu nedenle ilk olarak dil nedir? Sorusuna yanıt aranacaktır. Dilin tanımı bağlamlara göre değişiklik gösterdiğinin farkında olunarak yani özel eğitimde Türkçe akılda

* Gazi Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Özel Eğitim Bölümü Öğretim Üyesi

tutularak dil tanımlanacaktır.

Özel eğitim dikkate alındığında dil, yetersizliği olan kişilerde yetersizliği ve yetersizliğin yol açmış olduğu ve yaşantı sınırlılıklarını anlamaktır. Ayrıca yetersizliği olan kişilerin bu sınırlılıkların üstesinden gelmelerine yardımcı olan toplumsal normların gerektirdiği davranışları kazandırma işlem süreçlerini anlamaya ilişkin düşün ve kuramları insanlara iletme amacıyla keyfi olarak seçilmiş ve benimsenmiş Türkçe kodlarla yeniden örnekleme dizgesidir (sistemidir).

Bu tanıma göre dili kodu, düşünleri örneklemesi, benimsenmesi ve sistem olması nitelemektedir. Özel eğitim dili olarak Türkçe'nin kullanılmasında kodlarla, düşünleri örneklemeyle ve benimsenmeleriyle ilgili sorunları betimleme ve çözümleri bu yazının amacıdır.

Varlık, olay ve ilişkileri resimle, krokiyle, grafik, sözcük ve tümceyle örnekleme, paylaşma ve saklamak olasıdır. Olay, varlık ve ilişkiler, resim ve kroki gibi çizimlerle doğrudan örneklenebilir. Varlık, olay ve ilişkileri sözcük ve tümcelerle doğrudan örnekleme olası değildir. Örneğin, varlık olarak elma resim ve krokiyle doğrudan örneklenebilir. Ama elma e, l, m, ve a seslerinin bileşiminden oluşan koda anlam kazandırıldığında varlık olarak elma örneklenebilir. Varlık, olay ve ilişkileri sözcüklere örnekleme ancak sözcükler anlam kazandıktan sonra gerçekleşir. Anlam kazandırmak için elmanın varlığında elma denmesi ve elma olmayanların varlığında elma olmadığının belirtilmesiyle olasıdır. "Kız çocuğu elmayı yiyor" olayında kız çocuğunun elmayı yemesi resimle doğrudan örneklendirilebilir. Tümceyle, bu olayın örneklendirilmesi, seslerin bileşiminden oluşan kodun ve kodların diziliş dizgesinin bilinmesiyle ve kız çocuğu elmayı yerken, "kız elmayı yiyor" denmesi ve diğer durumlarda ise denmemesiyle olasıdır.

Elma imgesini oluşturan e, l, m, ve a kodu seslerin belli sırayla dizilişinden oluşmaktadır. E, l, m, ve a' dan oluşan elma imgesi gerçek elma değildir. Onun kodudur. Yine "kız elmayı yiyor" tümcesi, kodların bir dizgeye göre dizilişinden oluşur. Bu kodlar ve dizilişleri olayın kendisi değildir. Belli bir dizgeye göre dizilmiş kodlar olayın bilişsel örneğini örnekler. Kodlar ve dizilişleri dilin biçimidir. Dilleri birbirinden ayıran özellikleridir. Türkçe'nin kodları ve dizilişleri Osmanlıca, Farsça, İngilizce ve Fransızca'dan farklı olması nedeniyle bu dillerden ayrılır.

Türkçe iletişimde bulunma Türkçe kodlardan oluşan sözcükleri ve tümceleri bir dizgeye göre sunmayı gerektirir. Osmanlıca ya da İngilizce iletişimde bulunma ise bu dildeki kodları ve dizgenin bilinmesini gerektirir. Türkçe dilinin kod ve dizgesi Türkiye'de yaşayanlar tarafından bilinir. İnsanın yetersizliğini ve özrünün tanınması, düzeyini belirleme ve üstesinden gelmek için işlem süreçlerine ilişkin düşünler Türkçe kodlarla örneklendiğinde, alanda çalışanlara iletilmesi doğal olarak kolaylaştırır. Bu da özel eğitim alanındaki gelişmelerin daha yaygın paylaşılmasına ve çağdaş gelişmelerden haberdar olan ve çağdaş düşünen meslektaşlar anlamına gelir.

ÖZEL EĞİTİMDEKİ YETERSİZLİKLER VE SAĞALTIM İŞLEM SÜREÇLERİ KODLARLA ÖRNEKLENİR

Özel eğitimde kuram ve görüşlerin örneklendirilmesi dilin kodlarıyla gerçekleşir. Ancak, dilin kodları kendiliğinden bu kuram ve görüşleri örneklemede yeterli değildir Sözcüklerle, varlık, olay ve ilişkiler örneklenmez ama olay, varlık ve ilişkilere ilişkin bilişsel örneklendirmeler örneklenir. Dilin kodları olan sözcük ve tümce yapılarıyla düşünlerin örneklenebilmesi için baştan o görüş ve yaklaşımlarla yaşantı ve bilgi sahibi olunması gerektirir. Örneğin, “Kaygı” sözcüğündeki sesleri çıkartmak ve kullanmak, kaygının ne olduğu bilinmediğinde tamamen anlamsızdır. Özel eğitimde kullanılan sözcüklerin (dil kodlarının) söylenmesi ve okunması özel eğitimdeki kavramların, sağaltım işlem süreçlerinin ve ilişkilerin anlaşılmasını sağlamaz. Ancak, o kavram, işlem süreçleri ve ilişkiler bilindiğinde ve yaşandığında, bu olayları örnekleyen sözcükler anlam kazanır. Sözcüklerle olay, nesne ve ilişkilerin kendileri değil onları örnekleyen düşünler örneklenir. Örneğin “kaygı” sözcüğüyle kişinin yaşamış olduğu kaygı değil, bilişsel olarak oluşturulan kaygı örneği örneklenir. Yani, kaygı kavramı örneklenmiş olur. Yine, ceza sözcüğü bir ilişkiyi örneklemez. Ama “davranışı izleyen olaya bağlı olarak davranışın ileride oluşum olasılığını azalmasıdır.” şeklindeki bilişsel bir ilişkiyi örnekler. Yine kaynaştırma sözcüğü bir ilişkiyi örneklemez ama “yetersizliği olan çocuğun özel eğitim önlem ve düzenlemeleriyle akranlarıyla birlikte onlardan beklenenleri gerçekleştirmesi için eğitim ortamlarından biridir.” şeklindeki bilişsel bir ilişkiyi örnekler. Sözcük bilişsel bir ilişkiyi örneklemediğinde, ceza, kaynaştırma ve kaygı örneğinde olduğu gibi, sözcük kavramı örnekler. Ancak, tanımlarda belirtilen ilişkilerin dışındaki ilişkileri örneklenerek kullanıldığında artık sözcük kavramı örneklemez. Sözcükle kavram aynı şey değildir. Sözcüğü söylemek, okumak ve yazmak kavrama sahip olduğu anlamına gelmez. Kavram, sözcük değildir. Mantıksal olarak ta sözcüğü çağrıştırmaz. Kavram ilişkiyi, nesneyi ya da olayı örnekleyen nitelikler bütünüdür. Kavramın nitelikleri nesnel ve gerçektir. Ceza örneğinde olduğu gibi sözcükler belli nitelikleri ve ilişkileri örnekleyen imgelerdir. Sözcükler bu nitelikleri göstermek için yaratılmıştır.

Yaratılan sözcüklerin iki işlevi vardır: Bu işlevlerinden biri, kavramdaki ilişkilere işaret edebilmedir. Sözcüğün ikinci işlevi, o dilin dizgesine uygun olması ve benzer olayları örnekleyen diğer sözcüklerin paylaştığı özellikleri göstermesidir. Sözcüğün bu iki işlevi karşılama düzeyi kullanışlılığını artırır. “Birlikte eğitim” sözcükleri yetersizliği olan çocuğun “akranlarıyla eğitilmesi” sözcükleriyle ilişkilidir. Her iki durumdaki sözcüklerin ortak bölümü vardır ve bu ortak bölüm gerçekliğin ortak niteliğini anlatır. Öğün ve öğünlük sözcükleri de ilişkili sözcüklerdir ve ortak nitelikleri vardır. Yinede hatırlanması gereken sözcük kavram değildir ve kavramla ilgili yaşantısı olmayan kişi için kavramı çağrıştırmaz. Alanda çalışan kişiler “eğitsel değerlendirme” sözcüklerini yazılı ve sözlü olarak kullandıklarında her zaman

kavramı kullanmış olmazlar ya da “yeterliliğe dayalı öğretmen yetiştirme” ya da kaynaştırma sözcüklerini kullandıklarında yine kavramı kullanmış olmazlar.

Her bir nitelik için bir sözcük kullanılıyor olsa, sözcüklerle ilgili sorun olmazdı. Sözcüğün birçok olası anlamı olabilir. Sözcüğün birçok anlamının olması gerçeği, işe sözcüğün anlamlarını çözümlenmeden başlamak gerektiğini önerir. Bu öneriye göre davranıldığında, sözcüklerin anlamları konusunda öylesine ateşli tartışmalara girilir ki, bu yaklaşımdan bir sonuç çıkmayacağını görmekten uzaklaşırız. Örneğin, ne zaman yetersizlik ve ne zaman özür kullanılacağına tartışılmasında sözcüklerden hareket edildiğinde ateşli tartışmalara girilir ve sonuç almak mümkün olmaz. Buna karşılık işe kavramdan başlanır. Kavramı niteleyen sözcük bulunduğu üretken ve daha yararlı olunur. Kavramlardan başlandığında sözcüklerde uzlaşmak kolay olur.

Sözcük üzerinde durma yerine kavram üzerinde durulmalı ve sonra kavramı niteliklerine işaret eden sözcükler düşünülmelidir. Pek çok bilim dalında olduğu gibi, özel eğitim alanındaki gelişmeler İngilizce yayınlanmaktadır. Türkçe’ye yeni gelişmeler Türkçe sözcüklerle örneklenerek kazandırılırken, üretilen bu sözcüklerin kavramın ilişkili niteliğine işaret ederse, sözcük birinci işlevini karşılamış olur. Ayrıca, Türkçe’deki diğer sözcüklere benzerse, en uygun Türkçe sözcük seçilmiş olur. Artık bu sözcük kavramın ilişkili niteliğine işaret edeceğinden ve Türkçe kodlarla yazılmış olduğundan dolayı daha kolay anlaşılır ve kullanılır. Sözcükler kavramlara işaret etmeleri ve kavramlarla düşünülmesi özel eğitim alanında Türkçe düşünce sisteminin gelişmesine katkı sağlar.

Kavramdan ve kavramın ilişkili özelliklerinden hareket edilecek olursa, her sözcük için Türkçe karşılığını bulmak olasıdır. Kavramın niteliklerine işaret eden sözcük yaratıldığında sözcüğün kökünün kısa olmasına dikkat edilmelidir.

DİL BENİMSENMİŞ OLMAYI GEREKTİRİR (BENİMSEMEDİR)

Dilde keyfilik vardır düşünün altında yatan dilbilimsel gerçekliklerin akıl ya da deney sonucu değil toplumsal olduğudur. Sözcükler keyfi olarak seçilir, sonra anlam yüklenir. Anlam yüklenmiş sözcüklerin yaşaması onların söz konusu olan topluluk tarafından benimsenmiş olmalarına bağlıdır. Dille ilgili gerçeklerden birisi, sözcükler ve anlamları keyfilik gösterir ve benimsenmiş olmalarını gerektirir. Dolayısıyla üyesi olduğumuz özel eğitim alanında anlam yüklenmiş Türkçe sözcükler yaratılabilir. Bu sözcüklerin sözcük niteliğini göstermeleri, özel eğitim alanı üyelerince benimsenmesine bağlıdır. Sözcük benimsenirse dilbilimsel gerçeklik olur. Bu sözcükler benimsenmez ve kullanılmazsa, kaybolur giderler. Sözcükten söz edilemez. Dil paylaşılmış ve kabul edilmiş bilgidir. Bir sözcüğün yerine her zaman yeni bir sözcük zorda olsa yaratılabilir. Bu dilin temel özelliğidir. Sözcük var olan sözcüklerin örneklediği kavramların dışında kavramı örneklemiyorsa yeni sözcük yaratılmamalıdır. Yaratıldığında karmaşaya yol açar. Özel eğitim topluluğunun kendine özgü normları, ilkeleri, değerleri ve izledikleri süreçleri,

yaratılacak sözcüklerin nasıl olacağına ışık tutar. Özel eğitim alanında yaratılan Türkçe sözcüklerin benimsendiğinde, özel eğitim alanındaki güncel ve çağdaş gelişmelerin ülkedeki tüm özel eğitimciler tarafından izlenmesine yol açar. Ayrıca, özel eğitimle ilgili alanlar olan psikoloji, eğitim ve sosyal hizmet alanında çalışanlarda gelişmelerden bir başka yabancı dili bilmeden yararlanabilir. Bu ise “özel eğitimciler topluluğunun ülkedeki tüm özel eğitimcilerin ve ilgili alanda çalışanların alandaki gelişmeleri bir başka dili öğrenmelerine gerek kalmadan izlemelidir” değer yargısında uzmanlaşmalarını ve benimsemelerini gerektirir.

DİZGE (SİSTEM) OLARAK DİL

Bilgiyi örnekleyen seslerin bileşimiyle oluşan sözcükler ve sözcüklerin bileşimiyle oluşan tümcelerin oluşumunu kurallar dizgesi belirler. Sözcüklerin oluşturulmasında hangi sesle hangi sesin olacağını ve olmayacağını belirleyen kurallar vardır. Örneğin, Türkçede üç ünsüz ses birlikte bulunamaz. Tümce için gerekli olan dilbilimsel öğelerden olan sözcük ve takıların nasıl bir arada bulunabileceğini kurallar belirler. Örneğin, Türkçede tümcede sözcük ve takılar tek başlarına değil birleştiklerinde kod olarak anlam kazanır.

Sözcük ve tümce oluşumuna ilişkin dilin kuralları dili kestirebilir kılar. Dilin anlaşılması dilin kurallarının olduğu dil dizgesinin anlaşılmasına bağlıdır. Türkiye’de yaşayanlar dilin dizgesini oluşturan kuralları açıklamayabilseler de Türkçe dil dizgesini anlar. Bu da onların sonsuz sayıda kurulmuş ve kurulacak tümceyi anlamalarına ve kullanmalarına yol açar.

Sözcük ve tümceler Türkçe dizgesine göre oluşturulduğunda, yetersizliği olanlar ve onların özel eğitimine ilişkin çağdaş gelişme ve uygulamaları daha kolay anlaşılır ve çağdaş gelişmelere göre düşünülür. Ayrıca, özel eğitim alanıyla ilgili gelişmeler ikinci bir dilin öğrenilmesine gerek kalmadan izlenebilir. Alanda, çalışanlar çağdaş gelişmelere göre düşünceler geliştirdiklerinden, evrensel düşüncelere ve uygulamalara katkıda bulunmaları artabilir.

Özel eğitim ve diğer ilgili alanlarda çalışanların alandaki çağdaş gelişme ve düşünceleri izleme ve düşünmeleri benimsenirse, dilin neden Türkçe olması gerektiği açıkça ortaya çıkar. Özel eğitim alanında iletişim Türkçe kodlarla gerçekleşmesi sürdürülmelidir. Bunun içinde, alandaki kavramlardan hareket ederek sağaltım işlem süreçleri ve kuramları Türkçe oluşturmaya gereksinim vardır.

KAYNAKÇA

- ENGELMANN, S., ve CARNINE, D. (1991) *Theory of Instruction*, Eugene, Or: ADI Press.
- KONROT, A. (2005). *İletişim, Dil ve Konuşma Bozuklukları*. (Edit:) Topbaş, S. Dil ve Kavram Gelişimi. Ankara. Kök Yayınları
- STAATS, A. W. (1968). *Learning, Language and Cognition: Theory Research and Method for the Study of Human Behavior and its Development*. New York, Holt Rinehart and Winston, Inc.